

*Tjalárður
hágojn*

ÁHPADIDDJEBAGÁDALLAM
LYRIJKKA

JENNY EDVARDSSON

Áhpadiddjebagádallam – Tjáláv duv bágojn

tjállemgilpos Svieriga gymnássaoahppijda

Jenny Edvardsson

*Tjáláv duv
bágojn*

www.jagskriver.nu

© Jenny Edvardsson

ÅHPADIDDJEBAGÁDALLAM LYRIJKAN

Barggat lyrikkaj klássalanján la suohtas ja geldulasj. Sámmebáale moadda oahppe váse di poesidjav gassjelin. E dadjada sisanov ja hábme dávk vuosteltisj. Ja almuk la návti gá poesidjas enas sierat ietjá tjá-ppagirjálásjuodas, ájnnsit hábmáj valla muhttijn aj sisadnuj. Máhttelis la huomán lahkanit poesiddjaj vaj málsudibme oahppij ietjasa dábdijdušájs ja miellojvuodajs e sjatta náv stuore.

Vuohke miellojit la musikkaj ja musikkatevstaj viehken. Musikkaj máhtta oahppit miellojit ja oasálatjak ja boahhte mierre árbbedábálasj poesiddjaj de ij sjatta náv stuore.

Dán áhpadiddjebagádallamin vatteduvvi moadda oajvvadisá gáktu máhtta divtaj ja lávlatevstaj klássalanján barggat. Umasse oajvvadisá máhtti akta ájgen aneduvvat. Jus sihtá lyrikkaj barggat moatten leksjávnnán de umasse oajvvadisá máhtti buoragit aktan aneduvvat.

Tjelggasit sjattatjit gáktu lyrikka aktiduvvá dárogiellaábnnasa umasse kursaj ja kursaj guovdelis sisanuj de gávnnu tjoahkkájbidjam dán hárráj bagádallama manemusán.

LEKSJÁVNNÁOAJVVADIS

POESIDDJA, DIVTA JA LYRIJKKA – MIJ LA DAT?

Gå galggá bargov poesidjajn klássalanján álgadit de dávk lisj buorre vuolget oahppij ávdđáldádjadusás. Majt ájadalli gá gulli bagojt poesiddja, dikta, lyri-
jkka. Dán dahkamusán la buorre barggat EPA vuoge milta (aktugattjat- pára-
gájka). Jus sihtá digitálla viehkenávojn barggat de máhtá oahppijt nuppát
barggovuoge mieren diededahttet juohkusa vásstádusáv TodaysMeet:an
([http:// todaysmeet.com](http://todaysmeet.com)) jali Padlet:an (<https://sv.padlet.com/>).

TodaysMeet la gávnadimsadje, gánná áhpdiddjen dahká sajev allasis ja suv
oahppijda. Máhtá buojkulvissan gátjálvisájt tjället oahppijda ja oahppe ietjasa
vuoron máhtti gátjálvisájt vásstedit. Juohkka moalggem la ienemusát 140
bokstáva ja gájka vuojni gájkaj moalggemijt.

Padlet la digitálla guládisdáblló, gánná máhtá tevstav tjället, biedjat filma-
jt, jiednafjlajt, gávájt ja ietjá tjállagijt. Biejadum bargo val vuojneduvvi sijájs
gejn la máhttelisvuohta gáhttjat guládisdáblov. Dánna aj tjállá gátjálvisáv jali
moadda gátjálvisá majt oahppe vásstedi. Gávnnuji moattelágásj bagádisfilma
ma vuosedi gáktu padlet:av dahká. Dála l akta, <https://youtu.be/OFTsQ5yidlo>.

169 (Mio Negga) sierraláhkáj tjalmostuvvá dán leksjávnnáojvvadisán vuose-
dittjat musijkkatevsta li poesiddja ja dálla hábme mij aj báhtusav vaddá No-
bellabálkkáj girjálásjuodan. Gå oahppe li ájadallam poesiddja ihtanisá birra ja
aj gullam Miján li umasse gákte álgadime láhkámav de máhtá aktan oahppij
gulldalit báddimav dassta. Gávnnuji moadda filmmabeskudisá ja báddima You
Tube:an.

BARGGOVUOHKE

1. Poesiddja báhko l tjáledum dáblon. Majt ájadalá gá gulá bágov poesiddja?
Tjále ietjat vásstádusájt.
2. Barggit páran jali juohkusin (3-4 oahppe/juohkusin) ja ságastallit
ietjada tjállusijt. Majt ájadalajda gá vuojnijda poesiddja bágov? Lihpit gus
tjállám sámmi ásiht jali állu umasse ásiht? Tjállit juohkusa ájádusájt ja
árvvalimijt TodaysMeet:an jali Padlet:an.
3. Láhkit majt umasse juohkusa li tjállam poesiddja birra. Majt lihpit aktan
gávnnam? Mij la poesiddja? Sábadihit aktisasj tjielggidusáv ihtanissaj.
4. Gulldalihtit oasev poetalasj lávlatevstas (válljijihit buojkulvissan Miján
li umasse gákte álgadimev):

*Miján li umasse gákte, umasse namájt
Allit almatjijt almatjijis tjuolde
Nissun jali álmáj, nuorra jali boares
Mij lip gájka sámmi árvos
Galles li nuohkásit jillam,*

*Gå mij gárvvunip gábmagijt, gahperijt ja vuoddagijt
Mij ep asta rijddalit gaskanimme
Hähttup adnet mijá gievrrrodagáv vaj gulli*

*Álov jagelågo juo lip duolmodum,
Ilá báktji gá mårøv dâbddâp
Suhtadip gaskama jali mieladuvvap
Mij lip gájka gallánam, de
Hekkata vieso dálla ja maŋŋela,
Gå båssi ålgos de l luovvanam
Álla avtanik mijájs nievres ulmme
Ale vatte vuolláj. Áro gierddisin.*

Berusta nubbe nuppevt

5. Ájádala áktu allasit. Le gus lågådum táksta poesiddja? Jus vássteda le, manen dav poesiddjan dádjada. Jus vássteda ij la, manen dav i vuojne dav poesiddjan?
6. Lågá ietjat klássarâdnaj ájádusájt tevsta birra.
7. Gulldalihtit Miján li umasse gákte báddimav.

BLACKOUT POETRY – DIVTAJT TJÁLLET IETJÁDIJ (JALI IETJAT) TEVSTAJS

Blackout Poetry gáhtjáduvvá aj mierkkim-poesiddjan. Le kreatijvalasj hárijidallam mij dávk lisj buorre ålggo oahppijda gá galggi lyriikkaj lahkanit. Blackout Poetry báhtusav vaddá oahppe máhtti ietjasa divtajt tjället tevstaj viehkken majt iehtjâda jali ietja li tjállam.

Álu li tjáppagirjâlasj tevsta ja diehto-tevsta. Gávân vuollelin la dikta tjâledum Sigga Tuolja-Sandström tåvstas Tjádjanit (1981)

Oahppij gárves divta almoduvvi vaj iehtjâda máhtti dajt lâhkât. Oajjvadis la adnet klássablåkkåv (buojkulvissan Blogger jali Wordpress) jali almodit dajt aktisasj Padlet:an.



BARGGOVUOHKE

1. Vállji tevstav.
2. Lågå tevstav.
3. Vállji bágojt majt sidá bisodit. Birásta dájt bágojt.
4. Mierkki gájkka bágojt majt sidá bisodit. Mierkki tjáhppis tussjapennajn. Mierkkim dagáduvvá bágos báhkuj valla máhtá aj skándav dahkat mierkkimin.
5. Ádå táksta ruvva vuojnu, dikta, dagádum bágojs majt álgon birásti.
6. Lågå ietjat tevstav ietjat klássarádnajda.
7. Almodittja dávk divtav klássablákkån jali Padlet:an.

Dánna gávnuu filmmidum bagádis mij vuoset gáktu Black Poetry:av dahká artihkkalis dábálasj biejjvetidnigin – <https://youtu.be/RV2UIP-uPc>

SAMPLINKDIVTA – DIVTAJT DAHKAT VÄRSSAGÁRGGÁDISÁJS IEHTJÁDIJ DIVTAJS

Samplinkdivta li aj buorre vuohke oahppijda lahkanit lyriikkaj. Samplink báhko boahtá musijkkaäládussuorges. Vissa musijkkasuorgijn la dábálasj sámpelit, tjoaggi de távtajt ietjá lávllagijs ja aktij biedji ietjas jiednabáddáj. Dáv teknikkav adná gá dahká samplinkdivtajt. Vuodon la ietjá tjállij divta ja válddá värssagárggádisajt majt mañjela aktij biedjá ietjas dikta. Jus sihtá dán hárijjidsán aktidit musijkkasuorggáj tjielggasappot de vuodon adná lávlatevstajt majt moattet páhppárij.

Hárijjidallamav máhtta juohkusin dahkat. Gå dahkamus vuododuvvá máhttelis-vuohtaj moatte diktatjoahkkáj de I buorre ávdđála gárvedam klássalanjáv gá biedjá benkajda náv edna diktatjoahkkijt majt ájadallá juohkka dikta sisanet. Álgon máhtta vuodon adnet vihtta jali gietjav diktatjoahkke, ma biejaduvvi umasse sájjida klássalanján. Dahká de umasse sajijt diktatjoahkkij. Juohkusa máhtti de labudit klássalanján ja umasse sajijn dahkat ádå samplinkdivtajt. Jus vuodon li lávlatevsta de dajt biedjá umasse sajijda klássalanján.

Diktagárggádisá li dagádum Lilian Monica Urheimas, Paulus Utsis, Sara Aira Fjellströmas ja Maj-Britt Larssonis

*Gávájt dålutjis gehtjadav
Aktan boahttsuj lij div viessom
átjájjuovsan, tjábba bájno
Giesen suv dáblojt ruopsodin
láhppum giehtojt dålutjis
Ejma máhte mejdek dahkat*

BARGGOVUOHKE

1. Juohkkahattjav juohkusin válljidahte diktatjoahkkev.
2. Akta juohkusin tjalmijt tsábbtsi, rahpá diktatjoahkkev ja gájggá avta bálláj. Värssagárggádissaj masi gájggá de sjaddá divta vuostasj gárggádis. Värssagárggádis tjáleduvvá aktan tjálle namájn ja biellenummarijn, gánná gárggádisáv láhká.
3. Boahtte ulmusj tjalmijt tsábbtsi, rahpá diktatjoahkkev ja gájggá avta bálláj. Värssagárggádissaj masi gájggá de sjaddá divta nubbe gárggádis. Värssagárggádis tjáleduvvá aktan tjálle namájn ja biellenummarijn, gánná gárggádisáv láhká.
4. De ietjá ulmutja juohkusin joarkki sämmiláhkáj náv gák vuostasj ja nubbe ulmusj.
5. Gá gájka juohkusin li tjoaggám guhtik värssagárggádisáv de I muddo láhkát ádá divtav. Mij la sisadno? Le gus dádjadahtte? Juogos ájgás bohtá bajelttjállaga hárráj mij tjáleduvvá.
6. Gá vuostasj dikta I dagádum de juogos joarkká boahtte diktasadjáj ja ádá divtav dahká tjuovo 1–5. lávkijt.
7. Maņemusát juohkusijt válljidahttá ”buoremusáv” divtajs majt li dahkam ja dat de tjavgga lágáduvvá iehtjádijda klásson.

ALLITTERASJÁVNNÁ JA ANAFORA GÁVÁJ VIEHKKEN

Lyrikan gávnnuži muhtem ihtanisá majt muhttijn oahppijda I vájve dádjadit. Vuohke lasedit dádjadusáv la oahppijt tjáledahttet ietjasa divtajt ma vuododuvvi dáj ihtanisáj viehkken. Giehpeditjtat de áhpadiddjen vuodon adná illustrasjávnajt, gávájt, dájddagijt ja ietjá gávájt. Dán leksjávnnáojvvdísán li ihtanisá anafora ja allitterasjávnná ma aneduvvi.

Ávddál gá oahppijt dagádahttá ietjasa anaforajt ja allitterasjávnajt de háhttu ihtanisájt sijájn tjadádit. Anafora I gá báhko jali moallánahka gärdáduvvá moatten värssagárggádisán divtan. Sieldes tjielgga buojkulvis la Jarnņa lávlatäksta Ájges Ájggáj:

*Ájges ájggáj
Mån lav vájaldam dujna
Mánnodihpen ijá ráfen*

*Ájges ájggáj
Dån la vájaldam mujna
Mánnodihpen ijá ráfen*

*Ájges ájggáj
Mån lav älvvám dujna
Ijá ráfev mánnodihpen*

*Ájges ájggáj
Dån la älvvám mujna
Ijá ráfev mánnodihpen*

*Ájges ájggáj
Mån lav ähttsám dujna
Mánnodihpen ilá ráfen*

*Ájgges ájggáj
Dån la ähttsám mujna
Mánnodihpen ilá ráfen*

Alliterasjávnná l gá jiedna jali bokstáva gærddáduvvá moatten bágon ma tjuovvu mañjalakkoj. Tjielgga buojkulvis la:

*Gietjav tjáppa tjáhppis tsitsátja
tjáhkkáhi ja tjuohki tjátjev
tjadá tjáddåga tjoajvváj tjålijda*

BARGGOVUOHKE

1. Tjuorgas, gávva jali ietjá gávva vuoseduvvá dáblon.
2. Dagá divtav vuodojn tjuorggasis dáblon. Ane anaforajt gá divtav dagá, de gánná juohkka gárggádis álgaduvvá sámmi bágojn jali moallánagájn.
3. Tjále namáv diktaj.
4. Hárjjidalá divtav tjavgga láhkát. Lågá dav mañjela klásson.
5. Ádå gávva dáblon.
6. Dagá divtav mij vuododuvvá alliterasjávnnáj, de gánná moadda bágo álgaduvvi sámmi bokstávajn jali jienajn.
7. Tjále namáv diktaj.
8. Hárjjidalá divtav tjavgga láhkát. Tjavgga lågå dav mañjela klásson.

BARGGAT DIVTAJN JA DÅBDOJ

Divta máhtti, degu lávlatevsta, tjavgga lågåduvvat. Geldulasj sjaddá jus låhkå divtav dábdo. Gåktu gullu Maj Doris Rimpi divta álgadibme Den femtonde hövdingen jus la suhton? Ja gåktu gullu jus la ávon, jali márjju dármedibme?

*Mån lav vuojnnám sijáv svitjojt spjådnjain
guoktalåk loasskoma
varragålggåmav
guoktalåk loasskoma vil
sijáj basstelis njuoktjamav
iedne vájbas muohtuj gálggidum*

*Mån lav vuojnnám muv álmuga ballotjalmijt
sijáj fámodis rubmahijt*

*gullam mánáj hájes tjierrasav
vuojnnám árnasij bahádagov muv nuorra niejddaj
gullam suv viehkev tjuorvvomin
mañemus ráhkålvisáv
dasten mañelasj lij sán, muv niejdda, gáhtum*

Gáktu luluj sjaddat jus Jarŋŋa lávla *Julevädno* lågåduvvá
suorgganim jali dármedis jienajn?

*Ädno sjoavvá, tsamát munji
Julevädno älla muv vájmon
Äno jiedna lájddi muv
Julevädno dävddá muv sielov
Ädno gålgjij allen várijn
Fert biejeve áddádis äno gáldos
Äno tjáhtje ájnas munji
Ädnovágge muv årromsadje
Tjiegga tjáhtje silbban*

Oahppe galggi dán hárijidallamin gähttjalit divtajt låhkát mierredum dábdoš.
Ájádallat gáktu dikta ietjájduvvá gå dav låhkå umassláhkáj valla aj gáktu
umasse låhkåma bájnati vásádusáv dassta.

Oajvvadásá divtajda majs álggá:

Dij áhpadijda muv tjállet Harriet Nordlundas gávnnu girjen mijá iellem
Duv viessom Paulus Utsiis
Amás suova av Sigga Tuolja Sandström, gávnnu Samefolket nr 5, 2019
Sirggá násste av Sigga Tuolja Sandström, gávnnu Samefolket nr 5, 2019
Girje Árdđá Harriet Nordlundis 53, 54, 71, 142 b.
Girje Hálldesadje Anita S. Nergårdas, Almmudahka Báhko
Girje -ale desti! -ikke mer! Stig Gælokis
Girje Bádur báhtar Stig Riemme Gælokis, Davvi Girji, 1998
Girje Vuonak ... fra fjordene Stig Gælok Urheimas, Th Blaasværs Forlag

Divta lågåduvvi buojkulvissan gáktu ietjas dábddá:

- Ávon
- Hájen
- Suhton
- Suorgganam
- Helkas
- Gierrum
- Hebas
- Ráfedibme

GÁRVEDIBME

1. Tjále juohkka divtav páhppárij. Doaje juohkka páhppárav ja bieja pászánij.
2. Tjále dábdojt. Buorre jus dagá moadda páhppara sámmi dábdojn.
Doaje juohkka páhppárav ja bieja pászánij.
3. Gávnnuji de guokta umasse pászána páhppárij, akta divtaj ja akta dábdoj.
Gá I muddo leksjávnnáj de oahppe máhtti páhppárav válldet juohkka pászánis. Ásada divtajt állestevstan klássaladnjaj.

BARGGOVUOHKE

1. Válde divtav ja dábdoj juohkka pászánis.
2. Hárjjidalá divtav tjavgga láhkát mierredum dábdoj.
3. Tjavgga lågå divtav klássarádnejda. Lågådimen iehtjáda klásson ájádalli dábdoj majt lálke gáhttjal gaskostit.
4. Vállji ádá dábdoj pászánis.
5. Hárjjidalá divtav tjavgga láhkát mierredum dábdoj.
6. Tjavgga lågå divtav klássarádnejda. Iehtjáda klásson mánni dábdoj majt lálkke gáhttjal gaskostit.

HAIKU – DAGÁ JAPÁNAK DIVTATJAV

Haikun li dálusj ruohttsasa ja bohtá Japánis. Le diktahábme mij dagáduvvá gálmájn stávvalij gálmán gárggádisán. Vuostasj gárggádisán li vihtta stávvala, nuppen gárggádisán gietjav ja goalmát gárggádisán vihtta stávvala. Oabmásap haiku-divtajn, diededuváj álu jáhkeájgge jali vuoseduváj jahkeájggáj. Álu dagáduvvin aj návti vaj guokta vuostasj gárggádisájn lij tjanos. Goalmát gárggádisán dagáduváj járggálibme jali juoga ádá diededuváj.

Lisbeth Kielatisa buojkulvis:

*Ádno I degu náhpetjoalle
jasska I vuojnastit
ádnogátten oanegattjav*

*Tjáhtje slohtjá gátte vuossti
dievvamáno tjuovgga
degu áppelsijna sijdda badjel*

Jus oahppij bargadahtta haiku-divtaj de I buorre jus tjadát mij la stávval ja gáktu riekkni stávvalij lågov bágon. Buorre lisj dávk aj álgon stivrrit oahppij hábbimav javla haiku-dikta dagáduvvá návti:

*Vuostasj gárggádis diedet jahkeájgev
nubbe gárggádis la vuojno jali dábdoj,
goalmát gárggádis diedet juojddá mij la ádá.*

Oahppe dán leksjávnnán oadtju nubbe nuppe divtajda dávástit "Två stjärnor och en önskan" ávddågávás. Dagáduvvá návti gá oahppe bajedi guokta oase majda lijkkui divtan (buojkulvissan sisadno, hábme, giella, járggálibme manjegietjen...) ja oasse mav la máhttelis buoredit (buojkulvissan sisadno, hábme, giella, járggálibme manjegietjen...). Davástus tjáleduvvá.

BARGGOVUOHKE

1. Tjále haiku-divtav.
2. Klássarádnaj aktanbarga.
3. Lágá klássarádna divtav ja dávástusáv vatte "Två stjärnor och en önskan" milta (guokta oase ma li buore ja oasse majt máhtta buoredit).
4. Vatte davástusáv ietjat klássarádnaj. Lágá de davástusáv majt la oadtjum ietjat diktaj.
5. Buoreda divtav.
6. Hárjjidálá divtav tjavvga láhkát. Lágá dav iehtjádijda klássan.

LÁHKÁT JA GUORADALLAT DIVTAJT JA MUSIJKKATEVSTAJT

Dán hárjehusas galget oahppit čiekŋudit iežaset diktii dehe lávllatekstii. Sii Oahppe galggi dán hárjjidallamin divtan jali lávlatevstan tjieŋnodit. Galggi dav guoradallat ja guoradallam tjáleduvvá aktijgullujiddje tákstan, gánná dikta jali lávlatáksta állesvuodan ávddájbuvteduvvá guoradallama álgon. Dábdodo jali dábdodo majt dikta/lávlatáksta dahká oahppen (11. gatjálvis) sjáttasj dávk vuodon vil ienep dahkusij, vuojn oahppe davás dagá juojddá mij la ietjas. Sjaddá de táksta majna oahppe máhtta Jag skriver i dina ord gilpustallamin oassálasstet.

Lágá ienep diededimev gilbbusa hárráj dána, <http://jagskriver.nu/tavlingen>.

Jus barggá kursaj Dárogiella 3, Girjálásjuohta jali Tjállem de guoradallam tjieŋnoduvvá gá oahppe vuolggi guoradallamávddågávás, buojkulvissan feministalasj, intertekstuella jali postkolonialak guoradallamávddågávás. Hárjjidallamij gávnnuji gatjálvisá ma li vuodon oahppijda gá láhki ietjasa divtav jali lávlatevstav ja doarjja "álgot" hámen guoradallama gálmá umasse oassáj (álggo, oajvveasse, hiejtem).

Gatjálvisá majs oahppe vuolggigá láhki ietjasa divtav/lávlatevstav:

1. Gáktu dikta /lávlatáksta gáhtjoduvvá?
2. Goassa dikta/lávlatáksta tjáleduváj?
3. Mij la divta/lávlatevsta sisadno?
4. Makkir motijvva (stuoves dábdomerka) gávnnuji divtan/lávlatevstan?
5. Le gus divtan/lávlatevstan sisanádus?
6. Gávnnuji gus sierra bágo jali moallánagá ma vuojnet li ájnasa?
7. Gávnnuji gus ulmutja divtan/lávlatevstan? Gut, gudi?

- Majt vásemi, dábdde jali dahki?
8. Ávddájbukta gus dikta/lávlatäksta dábdov jali buojkot gus márrju vidjurav?
 9. Gáktu I dikta/lávlatäksta dagádu? Le gus tjáledum märostum hámen? Gávnnuá gus rijmma? Sisanet gus moadda strofa/versa?
 10. Sisanet gus dikta/lávlatäksta muodulvisáv jali ietjá bájnattjiddje ávddájbuktemvuogijt?
 11. Gá divtav/lávlatevsta lågå, dahká gus dujna moadda dábdov? Oajvvadis "álgojda", de buojkulvis álgojda, guoradallama gálmá umasse oassáj.

Guoradallam álgaduvvá tjuovvo vuoge milta:

Dikta/lávlatäksta XX la XX:as tjáledum...

Dikta/Lávlatäksta tjáleduváj XX jagen. Divta sisadno I...

Guoradallama oajvveoasse máhtta tjuovvo vuoge milta álgaduvvat:

Dikta/Lávlatäksta XX sisadno I...

XX:an la máhttelis tjuovvot...

Dikta/Lávlatäksta XX la vuododum dan milta...

Guoradallam máhtta návti hiejtduvvat:

Dikta/Lávlatäksta giehtadallá...

Tjoahkkájgessusin máhtta...

Hiejttem...

BARGGOVUOHKE

1. Vállji akta makkir divtav jali lálvlatevstav.
2. Lågå tevstav moaddi.
3. Vástteda umasse gatjálvisájt.
4. Gátjálvisáj vásttedusá sjaddi vuodon guoradallamij.
Guoradallam vuododuvvá tjuovva tjuoggáj milta:
 - álggo gánná dikta/lávlatäksta vuoseduvvá.
 - oajvveoasse, gánná dikta guoradaláduvvá sisanos, gielas ja hámes. Dán oasen tjáleduvvi sitáhta tevstas ma nannodi guoradallamav ja ietjas tjielggidusáv.
 - hiejttem, gánná guoradallam tjoahkkájgieseduvvá. Huomaha guoradallam galggá aktelasj hámen tjáleduvvat.
5. Gá guoradallamav la tjáledum de juogeduvvá klássarádnajn gut vuoronis dasi davástusáv vaddá gå adná "Två stjärnor och en önskan" (guokta oase ma li buore ja akta oasse mij galggá buoreduvvat).
6. Ávddánahte guoradallamav vattedum davástusás.